

Título: Fray Martín Sarmiento:
*La educación de la niñez y de la
juventud [Textos]*

Autor: Antón Costa Rico e María Álvarez
Lires (eds.)

Editorial: Madrid, Biblioteca Nueva, 2002

Núm. pp.: 294

Tamaño: 21 x 13,5

Es una desalmada necedad poner los niños gallegos a la xerga de la Gramática, antes de saber, con mucha extensión, la lengua gallega; y todas las voces de la Historia Natural, a lo menos de las visibles de su país. Hazte cargo que al portugués se le enseña el latín en portugués. Al francés en francés. Al italiano en italiano. Al inglés en inglés. Al sueco en sueco. Al castellano, sólo en castellano. Pues, ¿qué tiranía es que al gallego, no se le enseñe en gallego el latín? ¿Qué fatuidad es que al niño gallego se le enseñe una lengua innota en lengua castellana que no entiende? Avía de quemar todo libro de Gramática, que pasase a Galicia, y que no estuviere explicado en lengua gallega. Tengo un Arte de Nebrixa que se estudiaba en Francia; pero está la explicación en sólo francés.

Esoto de si hay o no hay libros escritos en lengua gallega es un espantajo y pasmarota, y petitio principii. No se estudia el gallego porque no hay libros. Y yo digo que no hay libros porque no se estudia el gallego, y sólo se estudia el olvidarle y aborrecerle. Dentro de veinte o treinta años, si se manda, y se costea, habrá libros gallegos impresos, y encuadernados en pasta, que tra-

ten de todas materias, por espinosas que sean. De las solas coplas que inventan y cantan las mozas, se podrá formar un grueso volumen de Cancionero, y muchos tomos de Geografía, Genealogía e Historia Natural, sin salir del Reino de Galicia.

Para un lector de comezos do século XXI non deixa de sorprendere que na segunda metade do XVIII houbera quen defendese de forma tan contundente a utilización do idioma galego nos procesos de ensino e aprendizaxe. Ese home pasou á posteridade co nome de Frei Martín Sarmiento.

Sarmiento inaugura así un discurso a prol do ensino da lingua galega que inicialmente non tivo continuidade nin consecuencias, entre outras razóns porque a maior parte dos seus escritos permaneceron inéditos durante moito tempo, e algúns aínda non foron publicados. Pero consonte van sendo coñecidos, a súa figura invócase como criterio de autoridade para avalar algunhas das reivindicacións do diferencialismo galego. Manuel Murguía así o facía

cando afirmaba: “Pedía ya nuestro Padre Sarmiento que se enseñase por arte el gallego en las escuelas”.

Aínda que non fose máis que por iso —en realidade é por moito máis— Sarmiento merecía un recoñecemento público da sociedade galega, que lle consagrou no ano 2002 o “Día das Letras Galegas”. Esta celebración serviu para dar a coñecer as súas contribucións ós diversos campos do coñecemento, entre eles o educativo. Convén deixar constancia, non obstante, de que xa anteriormente se ocuparan da súa figura varios investigadores, entre os que salienta José Luis Pensado, e mesmo se lle dera o seu nome a algunhas institucións e a unha publicación periódica editada conxuntamente polas tres Universidades Galegas: *Sarmiento. Anuario Galego de Historia da Educación*, que se vén publicando desde 1997 e que dedicou o seu último número (2002) ó estudio deste autor, con traballos de Antón Costa Rico, María Álvarez Lires e Xenaro García Suárez, José Santos Puerto e Julio Ruíz Berrio.

O libro que nos ocupa, aparecido na colección Memoria y Crítica de la Educación da editorial madrileña Biblioteca Nueva, a cargo de Antón Costa Rico e María Álvarez Lires, constitúe unha boa aproximación ó pensamento pedagóxico de Sarmiento. Consta de dúas partes: unha extensa introducción (pp. 17-122) e unha escolma de textos (pp. 123-294), e está animado por un “comedido tono divulgativo”, segundo declaran os seus autores.

Na introducción ofrécese unha biografía deste personaxe no marco da Ilustración, con especial fincapé na súa condición de “lector infatigable” e “escritor torrencial e inédito”, circunstancia esta última que contribúe a explicar o carácter non sistemático e o estilo coloquial de moitos dos seus escritos. A continuación analízase a posición de Sarmiento en relación co coñecemento e a ciencia da súa época, ó caracterizalo como un “empirista non inxenuo”. Por último, faise un percorrido polo seu pensamento pedagóxico, examinando as súas principais achegas e procurando detectar a xenealoxía das súas ideas acerca da educación.

Os autores valoran tanto o traballo crítico de Sarmiento como as súas propostas de actuación. No tocante ó primeiro aspecto, non dubidan en afirmar que “es el más avanzado crítico, entre nosotros, en cuanto a los males de la enseñanza”, e en relación co segundo entenden que “es quizás el tratadista más innovador y acertado entre los hispanos, al menos en un período que podríamos situar entre el inicio del siglo XVII y los años 70 del siglo XVIII, aunque, sin embargo, es menos original de lo que podría parecer si tenemos en cuenta la literatura pedagógica de todo este período”.

Entre as diversas cuestións educativas abordadas por Sarmiento, subliñaremos a súa posición verbo da educación das mulleres, claramente disonante coa mentalidade dominante da época. Aínda que non elaborou

unha teoría ó respecto, percibiu claramente que as diferencias de aptitudes entre un e outro sexo son o resultado dos convencionalismos educativos: “Si las educaciones se trocasen serían los hombres mugeriles y las mujeres varoniles”.

Na segunda parte do libro reproducense os principais textos do noso autor sobre a educación. Figura, en primeiro lugar, o *Tratado de la educación de la juventud* (1768), “único texto cerrado sobre la materia escrito por Sarmiento”, que xa fora publicado por José Luis Pensado nunha edición promovida pola Xunta de Galicia. Aparece a seguir a *Disgresión sobre la educación de la juventud española* (1764), que forma parte da *Obra de 660 pliegos* e fora publicado por María Ángeles Galino co título de *La educación de los niños*. Unha e outra obra conteñen referencias a cuestións non estrictamente educativas,

que os autores decidiron eliminar do texto principal, para facilitar a súa lectura, pero que reproducen, ó meu modo de ver acertadamente, nun anexo, de modo que quen así o desexe poida consultar os tratados na súa totalidade. Finalmente, fornécenesos unha escolma de textos pedagóxicos complementarios procedentes de diversas obras de Sarmiento.

Só me resta felicitar a Antón Costa Rico e María Álvarez Lires polo traballo realizado: o extenso e rigoroso estudio introductorio e a certa escolma e anotación dos textos. E felicitarmonos todos por contar cunha obra que permitirá un mellor coñecemento e difusión da obra pedagóxica de Sarmiento.

Narciso de Gabriel
Universidade da Coruña

